

УДК 005.41:330.34:334.012.61-022.51

Лукашова Л. В.

Київський національний торговельно-економічний університет

ЕВОЛЮЦІЯ КОНЦЕПЦІЙ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ
В КОНТЕКСТІ ФАСИЛІТАЦІЇ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

У статті наведений критичний аналіз базових концепцій економічного розвитку. Особливу увагу приділено варіативності моделей регіонального розвитку. Додатково надана характеристика моделей регіонального розвитку відповідно до їх класифікації за територіальною приналежністю. Глибоко досліджені альтернативні еколого-економічні моделі. У контексті фасилітації малого підприємництва модель цифрової економіки розглядається як пріоритетна концепція економічного розвитку України. З'ясовано, що цифровізація дасть змогу реалізувати прискорений сценарій цифрового розвитку суспільства. Доцільність цифровізації національної економіки доводять основні принципи та наявні можливості для переходу на більш високий технологічний рівень розвитку.

Ключові слова: економічний розвиток, мале підприємництво, фасилітація, цифрова економіка, цифровізація.

Постановка проблеми. Мале підприємництво являє собою найбільш чисельний та найменш захищений прошарок національних суб'єктів підприємницької діяльності. Ефективність розвитку української економіки на пряму залежить від основних тенденцій, ефективності та результативності функціонування в динаміці цієї групи суб'єктів підприємництва, обсягу та якості наявних фасилітаційних заходів. Зважаючи на те, що суб'єкти малого підприємництва становлять 99,1% усіх суб'єктів господарювання в Україні [1], вбачається об'єктивно необхідним та доцільним на основі опанування альтернативних концепцій економічного розвитку визначення та обґрунтування пріоритетної концепції розвитку національної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуальні засади економічного розвитку наведені в працях таких закордонних та вітчизняних науковців, як В. Томарева-Патлахова [2], Н. Бібік [3], М. Іжа [4], В. Леонтьєв, Д. Форд [5], М. Антоновський, В. Литвин, М. Тер-Мікаелян [6], О. Кузьмін [7], М. Джаман [8], С. Мариніна [9], П. Петрі [10], Р. Нурксе, У. Льюїс [11], Н. Калдор [12], Ф. Модільяні [13], І. Пузанов [14], А. Козлова [15], І. Гвоздецький [16], В. Білоперківець [17], Д. Рікардо [18], Н. Амая [19] та інші. У роботах вищезазначених учених переважним чином розкривається сутність та визначальні характеристики базових моделей економічного розвитку.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на численні наукові праці, присвячені концепціям економічного розвитку, слід зазначити, що у зв'язку з динамічними змінами в навколишньому середовищі, які унеможливають застосування єдиної моделі економічного розвитку в довготривалому періоді, та неналежною увагою до проблем малого підприємництва, зокрема нехтування фасилітацією останнього, в сучасній науковій літературі дотепер відсутнє обґрунтування оптимальної концепції розвитку національної економіки. При цьому під фасилітацією (бізнес-фасилітація) малого підприємництва розуміють сприяння розвитку підприємницької діяльності шляхом надання суб'єктам малого підприємництва фінансової, інформаційно-консультаційної підтримки, стимулювання інновацій та мінімізації господарських ризиків.

Вищевикладене і зумовило необхідність проведення цього дослідження.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є обґрунтування пріоритетної концепції розвитку

національної економіки в контексті фасилітації малого підприємництва.

Виклад основного матеріалу. Критичний аналіз еволюції концепцій економічного розвитку дає змогу обґрунтовано визначити оптимальну модель, що є актуальною на момент проведення дослідження, з урахуванням нагальних потреб у фасилітації наймасовішого прошарку національних суб'єктів господарювання – суб'єктів малого підприємництва.

На окрему увагу в контексті фасилітації малого підприємництва заслуговує вивчення моделей регіонального розвитку, їх типізації та характерних особливостей. Науковці виділяють такі типи моделей регіонального розвитку: еколого-економічну, інноваційно-інвестиційну, інноваційну, кластерну, мобілізаційно-інноваційну, модель сталого розвитку (рис. 1).

Широко розповсюдженою є також класифікація моделей регіонального розвитку за територіальною приналежністю, зокрема їх поділ на американську, японську та альтернативну модель ринкової економіки, класичною формою якої є соціальне ринкове господарство Німеччини [21]. Американська модель пов'язана з різким обмеженням прямого адміністративного регулювання розвитку народного господарства, звуженням державних соціальних програм, а також відносно низькою часткою державної власності. Японська модель характеризується активним впливом держави на функціонування національного ринкового господарства, потужною системою соціального забезпечення незахищених верств населення, високою часткою доходів державного бюджету у ВВП, значною часткою державної власності.

Доцільно зауважити, що вчені розглядають альтернативні варіанти еколого-економічних моделей регіонального розвитку. Перша еколого-економічна модель була заснована на міжгалузевому балансі та представлена В. Леонтьєвим та Д. Фордом [5]. У 70-х роках 20-го сторіччя була запропонована модифікована схема цієї моделі, відповідно до якої здійснювалися практичні розрахунки для окремих регіонів. Еколого-економічна модель в інтерпретації М. Антоновського, В. Литвина та М. Тер-Мікаеляна передбачає використання трьох основних груп змінних, таких як природні ресурси, галузі матеріального виробництва та виробництво забруднюючих речовин [6]. Модель дає змогу визначити вплив параметрів стану навколишнього середовища на варіювання найважливіших показників антропогенної діяльності: структури кінцевого споживання; темпів

Характеристика базових моделей економічного розвитку

№ з/п	Моделі економічного розвитку	Основний зміст	Автори
1	2	3	4
1.	Модель регіонального розвитку	Сукупність поглядів на шляхи вирішення соціально-економічних проблем, досягнення цілей і реалізації завдань розвитку регіону в перспективі; науково обґрунтована програма дій з метою реалізації об'єктивно зумовлених принципів розвитку регіону. Визначають типи моделей регіонального розвитку: еколого-економічний, інноваційно-інвестиційний, інноваційний, кластерний, мобілізаційно-інноваційний, сталий розвиток [2].	В.В. Томарева-Патлахова [2], Н.В. Бібік [3], М.М. Іжа [4], В.Леонтьєв, Д. Форд [5], М. Антоновський, В. Литвин, М. Тер-Мікаелян [6]
2.	Модель національного розвитку	Моделі розвитку національного господарства передбачають якісні зміни об'єкта, появу нових суспільних форм, інновацій, трансформацію внутрішніх і зовнішніх зв'язків. Поділяються на теоретичні та емпіричні. Також визначають секторну модель розвитку національного господарства України – це емпірична модель, що дає змогу дослідити структурні зміни відповідно до цивілізаційного підходу, який базується на ключовій ролі продуктивних сил у розвитку суспільства, встановити зв'язки між структурними елементами за умови прогнозування майбутніх періодів [7].	А. Льюїс, К. Кларк, Ж. Фурастьє, Д. Белл, В. Іноземцев, А. Чухно О.Є. Кузьмін [7]
3.	Модель розвитку економічних систем	Як економічні системи можуть розглядатися: світова економіка, основні групи країн світу, національні економіки, регіони, регіональні групи. Послідовність моделей, характерних для певних часових відрізків.	М.О. Джаман [8]
4.	Модель розвитку інтеграційних угруповань	У моделі робиться наголос на меті та завданнях угруповань, організаційній структурі, ресурсах, ролі та місці у світовому господарстві, перспективах, проблемах і програмах розвитку.	А.С. Філіпенко, В.Р. Сіденко, С.В. Мариніна [9], П.А. Петрі [10]
5.	Неокласична модель	Модель базується на тому, що вільний нерегульований ринок природно приводить до усунення нерівності між регіонами, внаслідок чого недоцільним вважається обмеження стихійних дій ринкових сил. Модель розглядає надлишок робочої сили в одному секторі як основу зростання в іншому та економічного росту загалом.	Р. Нурксе, У.А. Льюїс [11]
6.	Посткейнсіанська модель	Модель заснована на державному регулюванні міжрегіональних відмінностей шляхом стимулювання інвестицій та притоку приватного капіталу в слабо розвинені регіони.	П. Сраффа, Н. Калдор [12], Ф. Модільяні [13]
7.	Модель наздоганяючого розвитку	Модель базується на меркантилістичній теорії одержання прибутку за рахунок розвитку торгівлі та передбачає насамперед стимулювання імпортозаміщення. Сутність моделі полягає у протекціонізмі галузей національної економіки. Найбільш успішним прикладом реалізації моделі наздоганяючого розвитку є Японія, на відміну від низки країн (Аргентина, Бразилія, Мексика, Болівія, Венесуела, Перу, Чилі, Малайзія, Сінгапур, Тайвань, Індонезія, Південна Корея, Таїланд, Лаос, В'єтнам), які, обравши цю модель, стикнулися з численними проблемами протягом останніх 20 років.	І.І. Пузанов [14]
8.	Інноваційна модель розвитку	Заснована на використанні інноваційних технологій, що сприяють створенню конкурентоспроможної продукції переважним чином для зовнішнього ринку. Виділяють три основні моделі економічного розвитку країни: ресурсну, інноваційну та інтелектуально-донорську [15]. Остання володіє ознаками інноваційної моделі, проте не враховує стадії виробництва.	О.В. Саліхов, О.В. Крехівський, Р. Купер, А.І. Козлова [15]
9.	Модель «нової економіки»	Модель передбачає стимулювання росту інвестицій в інформаційні технології; реструктуризацію підприємств та їх об'єднань з метою зниження витрат, зростання гнучкості та покращання використання ІТ-технологій; спрощення доступу інвесторів на фінансові ринки; збільшення венчурних капіталовкладень; розвиток підприємницької культури, в т.ч. допомоги підприємцям-початківцям; прискорення процесу дерегулювання і лібералізації; зниження рівня оподаткування та обґрунтований підхід до підвищення відсоткових ставок.	І.О. Гвоздецький [16], В.В. Білоцерківець [17]
10.	Неоекономічна модель розвитку	Модель заснована на традиціях східних культур, де пріоритет духовності превалює над матеріально-практичними технологіями. Передбачає, що успіх розвитку суспільства залежить не стільки від вирішення конкретних економічних і технічних завдань, скільки від системи цінностей, яка визначає мислення та поведінку людей, від тих духовних ідей, які спроможні об'єднати та відродити дух творчості та виявити кращі людські якості. Новітні технології та знання розглядаються лише як інструменти для досягнення поставленої мети. Застосовується в економічно розвинених країнах Сходу.	М.О. Джаман [8]
11.	Теорія відносних переваг (Рікардіанська модель розвитку)	Ключовим елементом моделі є фактор продуктивності як основа виходу країни на світовий ринок. Ця теорія пропагує, що функціонування вільного ринку саме по собі спонукає виробників до виробництва товарів, які характеризуються найбільшою ефективністю, та змушує відмовитися від нерентабельних виробництв.	А. Сміт, Д. Рікардо [18], Н. Амая [19]
12.	Модель централізованої економіки	Ця модель передбачає абсолютну роль держави за нульової вагомості ринкового механізму. Неминуче трансформується в модель «Пастки розвитку». Є нежиттєздатною та неспроможною забезпечити у довготривалому періоді мотиваційну основу розвитку, створює умови для наростання внутрішніх протиріч, породжує постійне зростання негативного впливу зовнішніх факторів.	Р. Чамберс, Н. Амая [19]

Продовження таблиці 1

1	2	3	4
13.	Модель змішаної економіки	Основним елементом у структурі механізмів економічного розвитку є нескінченна різноманітність співвідношень між частками держави та підприємництва у процесі прийняття рішень, їх мінливість та рухливість.	Н. Амая [19]
14.	Модель цифрової економіки	Якісно нова модель економічного розвитку, яка базується на сучасних цифрових технологіях та забезпечує перехід і зміщення акцентів від ефективності та раціональності до відкритості, демократизації, соціологізації, креативності організаційних процесів, непередбачуваності та урізноманітнення траєкторій успішного розвитку.	О.С. Гудзь, В.В. Апалькова [20]

Джерело: розроблено автором на основі [2–20]

Рис. 1. Типи та характеристики моделей регіонального розвитку

Джерело: розроблено автором на основі [2–4]

зростання галузей матеріального виробництва, які здійснюють найбільший вплив на екологічні об'єкти; витрат на будівництво очисних споруд; витрат на формування інфраструктури, в т.ч. витрат на рекреацію; обсягів використання природних ресурсів; обсягів експорту та імпорту; чисельності та структури трудових ресурсів. Ця модель має певні недоліки, пов'язані з відсутністю її практичної реалізації та неврахуванням впливу на природну систему викидів забруднювачів.

Ще однією модифікацією еколого-економічної моделі є модель взаємодії господарства та природи регіону, створена для використання в умовах економічно розвинутого регіону, межі якого окреслюються схемою взаєморозташування груп джерел шкідливих викидів у навколишнє середовище. Як критерій оптимальності застосовується мінімум сумарних витрат на виробництво продукції, її транспортування і здійснення комплексу природоохоронних заходів. Недо-

ліком цієї модифікації еколого-економічної моделі є: фрагментарний опис природної підсистеми регіону та проведення аналізу впливу на об'єкти винятково через шкідливі викиди в атмосферу.

Ще одна альтернативна модифікація еколого-економічної моделі складається з трьох підмоделей: макромоделі економічного зростання, моделі міжгалузевого балансу та блоку забруднюючих речовин. Виробничими факторами ВВП тут є: капітал, праця, науково-технічний прогрес, зовнішньоторговельне сальдо. Структура економіки визначається на основі міжгалузевого балансу, що нараховує 18 підгалузей. Недоліками цієї моделі є дисбаланс між економічним та екологічним блоками. При цьому екологічний блок враховує лише один вид забруднень – викид твердих часток у повітря, а структура економіки водночас розглядається досить глибоко. До цієї групи моделей також відноситься модель «регіон», що

розроблена задля прогнозування змін природного середовища під впливом господарської діяльності, порівняння альтернативних варіантів розвитку регіону та пошуку оптимальних програм розвитку регіону за низкою критеріїв, які об'єднують показники ефективності економіки та стану навколишнього середовища. Модель дозволяє дослідити природну систему регіону загалом, розглядає природну та економічну компоненти як рівноправні складники регіональної системи, робить можливим проведення сценарного аналізу економічних проектів регіону. Може бути розширена до моделі соціо-еколого-економічної системи [22].

З огляду на динамічні зміни в навколишньому середовищі, наявні виклики та останні тенденції розвитку національної економіки, об'єктивно необхідною вбачається цифровізація останньої, розвиток цифрових інфраструктур, стимулювання внутрішнього ринку виробництва, використання і споживання цифрових технологій. Під цифровізацією розуміють «насичення фізичного світу електронно-цифровими пристроями, засобами, системами та налагодження електронно-комунікаційного обміну між ними, що фактично уможливує інтегральну взаємодію віртуального та фізичного, тобто створює кіберфізичний простір» [23]. Основною метою цифровізації є досягнення цифрової трансформації наявних та створення нових галузей економіки, а також трансформація сфер життєдіяльності у більш ефективні та сучасні. Цифровізація як дієвий механізм економічного зростання дасть змогу реалізувати прискорений сценарій цифрового розвитку суспільства за одночасного усунення наявних перешкод, мотивації бізнесу, впровадження державних проектів цифрових трансформацій, створення та розвитку цифрових інфраструктур, розвитку цифрового підприємництва та поглиблення цифрових компетенцій громадян. Слід зазначити, що основні принципи цифровізації (а саме: рівний доступ до послуг, інформації та знань на основі цифрових технологій; скерованість на створення переваг у різних сферах життя; забезпечення підвищення

ефективності, продуктивності та конкурентоспроможності за рахунок використання цифрових технологій, цифрової трансформації галузей економіки; сприяння розвитку інформаційного суспільства та засобів масової інформації; орієнтація на міжнародне, європейське та регіональне співробітництво, інтеграція України до ЄС, вихід на європейський та світовий ринок; стандартизація як основа цифровізації; підвищення рівня довіри і безпеки, зокрема кібербезпеки та захисту персональних даних; цифровізація як об'єкт фокусного та комплексного державного управління) зорієнтовані насамперед на підвищення ефективності економічного розвитку.

Проведені дослідження стану та розвитку національного малого підприємництва дали змогу дійти висновку про можливість здійснення цифрового прориву в межах цієї групи суб'єктів підприємницької діяльності та в українській економіці загалом. Про це свідчить низка факторів, таких як: наявність висококваліфікованих кадрів, які дають змогу виробляти та активно використовувати цифрові технології; поширення цифрових технологій серед пересічних громадян та суб'єктів підприємницької діяльності; досить високий рівень системної інтеграції технологічної продукції; здатність до генерації ідей, зокрема креативних, тощо.

Висновки і пропозиції. Вивчення та критичний аналіз концепцій економічного розвитку дали змогу усвідомити основні переваги та недоліки кожної з базових концепцій і визначитися щодо можливості їх застосування у сучасних умовах. З'ясовано, що в контексті фасилітації малого підприємництва як найбільш чисельного та найменш захищеного прошарку суб'єктів господарювання пріоритетною є модель цифрової економіки, яка повною мірою відповідає наявним викликам та потребам суспільства. Актуальність та доцільність цифровізації національної економіки доводять основні принципи та наявні можливості для переходу на більш високий технологічний рівень розвитку.

Список використаних джерел:

1. Державна служба статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Томарева-Патлахова В.В. Моделі регіонального розвитку в контексті економічних реформ. Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. 2013. № 1(70). С. 76–80.
3. Бібік Н.В. Моделі регіонального розвитку: теоретичні аспекти й особливості використання. Вісник донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Тугана-Барановського. Серія «Економіка». URL: <http://www.stattionline.org.ua/ekonom/60/7981-modeli-regionalnogo-rozvitku-teoretichni-aspekti-j-osoblivosti-vikoristannya.html>
4. Іжа М.М. Європейські моделі регіонального розвитку. Держава і право. Серія: юридичні і політичні науки, вип. 49, 2010. С. 683–687.
5. Леонтьев В., Форд Д. Межотраслевой анализ воздействия структуры экономики на окружающую среду. Экономика и математические методы, 1972, т. VIII, вып. 3.
6. Системи прийняття рішень в економіці та техніці: від теорії до практики: колективна монографія. У 2 т. Т. 2./ за заг. ред. Савчук Л.М. Павлоград: АРТ Синтез-Т, 2014. 429 с.
7. Кузьмін О.Є., Пирог О.В. Секторна модель розвитку національного господарства України в умовах постіндустріального суспільства. Бізнес Інформ. 2013. №7. С. 8–13. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2013_7_2
8. Джаман М.О. Теорія економіки регіонів: навч. посіб. ЦУЛ. 2014, 384 с.
9. Мариніна С.В. Сутність, проблеми та перспективи розвитку форм міжнародної економічної інтеграції. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. Серія: Економічні науки. 2014. № 5-6 (76-77). С. 40–47.
10. Петрі. А. Уроки Східної Азії. Проблеми економічного розвитку. 1995. № 1.
11. Lewis W. A. Economic Development with Unlimited Supplies of Labour. The Manchester School. 1954. P. 400–449.
12. Kaldor N. Keynesian Economics After Fifty Years, 1983, in Trevithick and Worswick, editors, Keynes and the Modern World.
13. Franco Modigliani, Frank J. Fabozzi, Michael G. Ferri. Foundations of Financial Markets and Institutions. Upper Saddle River, New Jersey: Prentice Hall, 1998.
14. Пузанов І.І. Світова практика реалізації стратегії стимулювання експорту. Теоретичні і практичні аспекти економіки і інтелектуальної власності, вип. 2. Т. 1. 2013. С. 29–38.
15. Козлова А.І. Інноваційна модель розвитку економіки України: міжнародні пріоритети. Електронний науковий архів Науково-технічної бібліотеки Національного університету «Львівська політехніка». 2012. С. 125–129. URL : http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/15046/1/19_125-129_Vis_725_Ekonomika.pdf
16. Гвоздецький І. О. Феномен «нової економіки» у контексті економічного зростання. URL : <http://www.library.tane.edu.ua>
17. Білоцерківець В. В. Економіка і нова економіка: критерії розмежування. Економічна теорія. 2005. № 1. С. 17–24.

18. Ricardo D. The Works of David Ricardo (McCulloch ed.) 1846. URL : <https://oll.libertyfund.org/titles/ricardo-the-works-of-david-ricardo-mcculloch-ed-1846-1888>
19. "Naohiro Amaya, 68, the vice trade minister who introduced...". The Baltimore Sun. September 1, 1994. Retrieved on January 20, 2014. URL : <http://www.baltimoresun.com/news/bs-xpm-1994-09-01-1994244090-story.html>
20. Апалькова В. В. Концепція розвитку цифрової економіки в Євросоюзі та перспективи України. Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Менеджмент інновацій. 2015. Вип. 4. С. 9–18.
21. Чубукова О.Ю. Моделі та актуальні проблеми регіонального розвитку в сучасних умовах. Ефективна економіка. № 5. 2013. URL : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2653>
22. Бачинский Г.А. Социэкология теоретические и прикладные аспекты. Киев: Наукова думка, 1991. 153 с.
23. Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 рр. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. – № 67. URL : <https://www.kmu.gov.ua>

Лукашова Л. В.

Київський національний торговель-економічний університет

ЭВОЛЮЦИЯ КОНЦЕПЦИЙ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ В КОНТЕКСТЕ ФАСИЛИТАЦИИ МАЛОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА

Резюме

В статье представлен критический анализ базовых концепций экономического развития. Отдельное внимание уделено вариативности моделей регионального развития. Дополнительно дана характеристика моделей регионального развития в соответствии с их классификацией согласно территориальной принадлежности. Глубоко исследованы альтернативные эколого-экономические модели. В контексте фасилитации малого предпринимательства модель цифровой экономики рассматривается как приоритетная концепция экономического развития Украины. Выяснено, что цифровизация даст возможность реализовать ускоренный сценарий цифрового развития общества. Целесообразность цифровизации национальной экономики доказывают основные принципы и существующие возможности для перехода на более высокий технологический уровень развития.

Ключевые слова: экономическое развитие, малое предпринимательство, фасилитация, цифровая экономика, цифровизация.

Lukashova L. V.

Kyiv National University of Trade and Economics

EVOLUTION OF ECONOMIC DEVELOPMENT CONCEPTS IN THE CONTEXT OF SMALL ENTREPRENEURSHIP FACILITATION

Summary

The article presents a critical analysis of the basic concepts of economic development. Special attention is paid to the variability of regional development models. In addition, the characteristics of regional development models are described by their classification according to the territorial affiliation. Deeply investigated alternative ecological and economic models. In the context of facilitation of small business, the digital economy model is considered as a priority concept for the economic development of Ukraine. It is revealed that digitalization will allow to implement an accelerated scenario of digital development of society. The expediency of digitization of the national economy proves the basic principles and opportunities available for the transition to a higher technological level of development.

Key words: economic development, small business, facilitation, digital economy, digitalization.